

KERTINĖ
PARAŠTĖ

Išeivija ir Landsbergis

Čikagoj lapkričio mėnesį profesorius Vytautas Landsbergis išeiviams kalbėjo apie pavojus Lietuvai iš kaimynų. Kai kam pasirodė, kad opozicijos vadas, panašiai kaip pastaraisiais metais, ir toliau per daug baugina tautiečius, neužtekinai kreipdamas dėmesio į reikiamą krašto persitvarkymą. Bet jis ir vėl buvo teisus, nes vos už poros savaičių Vladimiras Žirinovskis nustebino pasaulį ne tik savo laimėjimais, bet ir skelbiamomis šovinistinėmis nesąmonėmis. Žirinovskis rėmė ne tik kariškiai ir imperialistai, bet ir nuo gyvenimo sunkumų pavargę kai kurie piliečiai. Jo ateitis priklausys nuo to, kaip tvarkysis Rusija. Jei blogai, tai jis dar labiau gali iškilti ir tada tikrai mums gali pasidaryti pavojinga.

Su išorės pavojais nauju įvertinimu išeivija atsigręžia ir vėl daugiau į Vytautą Landsbergį. Jis jos daugumos yra ne tik gerbiamas, bet ir aukštinamas. Panašiai kaip dešinieji Lietuvoje, taip ir išeiviai daugiausia pritaria viskam, ką jis daro ar nedaro. Beveik be kritikos. Iš dalies todėl, kad herojus lengviau garbinti iš toli. Tačiau iš esmės — todėl, kad jis yra tapęs nepriklausomybės atgavimo simboliu. Lietuvis, kuris apgalvotai kalbėjo, nepabūgo Omonų, kietai ir užsispyrusiai siekdamas tikslo nesutiko su vakariečių politikų nuomone ir pasiekė savo. Jis buvo tas švyturys, parodęs pavojingą, bet sėkmingą kelią į išsilausvinimą.

Jį tačiau turime vertinti ne vien tik už jo patriotizmą bei sugebėjimą atpažinti Lietuvos priešus ir juos atremti. Tai būtų ne pilnos apimtys politikos išvaizda. Trūksta dviejų šiandien svarbių politinių aspektų: ekonominio klausimų išrišimo ir daugumos tautos sujungimo. Išylančiame pavojuje iš Maskvos mūsų padėtis susilpnėja, jei liekame ekonomiškai vargingi ir savyje susiskaldę. Tuo

labiau, kada tas pavojus gali trukti bent kelerius metus.

Baiminimosi kalavijas virš galvos gali mus sukaustyti į tautą be progreso, be vilties ir pilnų tarpusavio neapykantos. Amerikoje, gilios ekonominės depresijos metu, tuometinis prezidentas Franklin D. Roosevelt sakė, kad nėra ko bijotis, išskyrus pačios baimės. Baimės, kuri sukausto protingą veiklą, veda į nevilgtį, visus įtaria ir daug ko nepakenčia. Atpažinę tikrus pavojus, negalime pasilikti tik baimingai nusiteikę ir tuo vadovautis. Manysčiau, kad tokiame Žirinovskiui tas labai patiktų: patys sukluptume ekonomiškai ir susipjautume tarpusavyje, vien todėl, kad iš baimės neprotingai elgtumėmės.

Dauguma išeivių norėtų, kad Vytautas Landsbergis būtų tas politikas, kuris mūsų tautai padėtų ne tik apsiginti nuo priešų, bet ir vestų gerą vidinę politiką. Nemažai jų tačiau nedaro reikiamo skirtumo tarp pagarbos Landsbergio asmenybei ir vidaus politinės padėties. Toks nusiteikimas ir vėl parodo daugumos išeivių politinio galvavimo primityvumą, kada simpatijos asmeniui nustelbia norą ir reikalą pasižiūrėti į Landsbergio konservatorių partijos nuopelnus ir galimybes. Antra vertus, išeivija iš viso mažai domėjosi politinėmis sąvokomis ir tarpkarinių partijų likučiu veikla. Užtat toks Landsbergio ankstis nepartiškumas yra jai patrauklus. Nereikia tada vargintis sužinoti ir suprasti įvairių politinių partijų Lietuvoje programas ir veiklą vidaus reikaluose. Kadangi dabar valdžioje yra buvę komunistai, tai opozicijai beveik viskas atleidžiama ir jai dėl visko pritariama.

Žinoma, taip neturėtų būti, ypač, kada reikia pasikeitimų opozicijoje. Jonas Daugėla dėl to pažymi (*Draugas* 1993.12.10): „Tačiau Lietuvoje vadovauti

Pokario Lietuva rezistencijos dainose

ALDONA
KAČERAUSKIENĖ

Lietuvos Atgimimo pradžioje išgirdome raginimą: „Kiekvienas Tėvynės labui darykite tą, ką galite“. Tuomet rimtai svarstėm, kokio darbo galėčiau imtis. Iš tiesų ką gali nuveikti liuanistė, prieš ketvirtį amžiaus baigusi universitetą su vilko bilietu? Iki šiol saugomoje charakteristikoje įrašyta: „Paliekama didesnei mokyklos direktoriaus kontrolei ir atsakomybei“.

Tokio direktoriaus ne tik neatsirado, bet netgi korektoris darbas taip charakterizuotai absolvei daug kam atrodė per didelę prabangą. Tuometinis *Komjaunimo tiesos* redaktorius negudravo: „Taip, mums korektoris labai reikia, betgi jūs nekomjaunuolė. Pas mus dirba tik komjaunuoliai“. Keletą mėnesių beprasmiškai pavaikščiojusi iš įstaigos į įstaigą ieškodama darbo, nusprendžiau persikvalifikuoti — mestis į prigimčiai svetimą, bet toliau nuo ideologijos esančią sritį.

Tuo tarpu laikas metai po metų ėjo Lietuvos naudai. Pagaliau spaudos puslapiuose ir erdvių sėlių tribūnose prasidėjo karši istorikų debatai dėl 1940-ųjų ir vėlesnių metų įvykių Lietuvoje, iš pradžių nedrąsiai, o toliau vis drąsiau ir gausiau ėmė rodytis straipsniai apie Lietuvos pokario rezistenciją, o jiems iš paskos sekė buvusių „istreibitelių“ rezonansas. Iš šalies stebint šį procesą, savaimė kilo klausimas: kodėl nesutariantieji nesiremia mūsų tautos epu — pokario metais gimusia gausia tautosaka? Man, užaugusiai mažame Švilpiškių kaimelyje (Pasvalio raj.), iš kurio nė vienas vyras nebuvo

Pokario Lietuvos partizanų būrys — Prisikėlimo apygarda, Maironio rinktinė, Mindaugo tėvūnija, veikęs Raseinių-Radviliškio ribose. Visi žuvę. Nuotrauka daryta 1949 metų spalio mėnesį, išryškinta 1992 metų spalio mėnesį.

išėjęs į mišką, nors netoliese stūksojo saugi didžiulė Žaliosios giria, iš kurio nebuvo išvežta į Sibirą nė viena šeima (regis, pakankamos prielaidos objektyvumui), ausyse tebeskambėjo išvilti sulaukti geresnių laikų. Neretai tos dainos, traukiamos senelių, moterų, paauglių, net vaikų — buvo vienintelė priemonė priešintis neregėto masto tautos naikinimui. Už jas buvo kišama ir kalėjimus, tremiama į Sibirą, gaudoma ir šaudoma.

Prisimenu, gretimame Račiškių kaime (Pasvalio rajonas) vieną vakarą prie alaus ašočio pasigirdus šioms dainoms, į dangų šovė raudona raketa. Mat netoliese slampinėjo „istreibiteliai“. Netrukus prisistatė sunkvežimis automatais ginkluotų vyrų, kurie

Atsirado tos dainos po karo. Naujos, iki tol negirdėtos, sukurtos nežinomų autorių, sklindančios iš kaimo į kaimą, taikliai nusakančios situacija, į kurią

kitais susigrupavimais. Jei Landsbergis labai aktyviai ragins išeivius remti tik konservatorių partiją, tai kokia bus jo tikroji rolė kaip opozicijos vado, kuris turėtų sukurti nei kūrybingos, nei pozityvios veiklos. Šias pastangas nustelbia daugiau keršto ir neapykantos nuotaikos bei skaudūs pralaimėjimo prisiminimai“.

Jei remtinas tik Landsbergis su jo konservatorių partija, tai kas pasidaro su krikščioniais demokratais, tautininkais, socialdemokratais, centristais ir partijai pasiliko tie patys asmenys, kurie nuvedė savo partiją į pralaimėjimą. Tad nenuostabu, kad opozicija dabartiniame Lietuvos Seime nesugeba sukurti nei kūrybingos, nei pozityvios veiklos. Šias pastangas nustelbia daugiau keršto ir neapykantos nuotaikos bei skaudūs pralaimėjimo prisiminimai“.

Visgi tokio politinio vado, kurio profesorius Vytautas Landsbergis galėtų būti, Lietuvai reikia. Ką LDDP nedarys derybose su Maskva, jie bus apšaukti patsidavėliais, o pasitarimuose kur nors nusileisti reikia. Landsbergiu tauta labiau pasitikėtų, jei jis eitų į derybas. Įvykdyti efektyvias ekonomines programas ir paskatinti susiveržti dar labiau diržus reikia užsispyrusio ir ryžtingo politinio vado.

pateko Lietuva, iš Rytų atslinkus klasių kovos teorijai ir praktikai. Žmonės jas mokėsi vieni iš kitų, užsirašinėjo į sąsiuvinius ir dainavo... norėdami paguosti save ir kitus, puoselėdami viltį sulaukti geresnių laikų. Neretai tos dainos, traukiamos senelių, moterų, paauglių, net vaikų — buvo vienintelė priemonė priešintis neregėto masto tautos naikinimui. Už jas buvo kišama ir kalėjimus, tremiama į Sibirą, gaudoma ir šaudoma.

Prisimenu, gretimame Račiškių kaime (Pasvalio rajonas) vieną vakarą prie alaus ašočio pasigirdus šioms dainoms, į dangų šovė raudona raketa. Mat netoliese slampinėjo „istreibiteliai“. Netrukus prisistatė sunkvežimis automatais ginkluotų vyrų, kurie

Ne tokio, kuris pažadėtų tą, ko negalima pasiekti, bet tokio, kuris prašytų tautos laikino pasikojimo. Atgavus iš dalies prarastą gerą valią nepriklausančiųjų gretose, dešinė galėtų siekti taip reikalingos daugumos vienybės. Tam reikėtų atsiriboti nuo ekstremistų išsišokimų, prislopinti demagogiją, ieškoti bendradarbių panašiai galvojančiųjų tarpe, kad būtų praplėsta palaikančiųjų bazė. Tik Vytautas Landsbergis pats gali to ryžtis ir norėti, ir taip įgauti reikiamą nusiteikimą ir užsirašinėjimą. Atrodo, tačiau, kad be dešinės persitvarkymo jo toks ryžtas neduotų vaisių.

Pasirodo dabar raimas išeivijai uždavinys — galų gale protingai remti politines gruputes ir išmintingai elgtis profesoriaus Vytauto Landsbergio atžvilgiu, kaip politiko, o ne vien tik kaip, nors ir teisingai tokiu pripažįstamo, tautos herojaus.

Jonas Pabedinskas

Antano Žekio sodyboje rado pulkelių dainuojančių kaimynų. Sodybos šeimininkas buvo suimtas, nugabentas į artimiausią Pumpėnų miestelį, naktį užmuštas ir, matyt, slepiant nusikaltimo pėdsakus, įmestas į šulinį. Jauno, sveiko, stipraus vyriškio netektis sukėlė neapsakomą skausmą šeimoms nariams, iki širdies gelmių buvo sukrėsti artimesnių ir tolimesnių kaimų gyventojai, tačiau dainos mūsų apylinkėse nesiliovė skambėti.

Nuo pat studijų pradžios, paginta mūsų mylimo dėstytojo Donato Saukos (dabar profesorius), užrašinėju tautosaką, tiesa, su ilgesnėmis ar trumpesnėmis pertraukomis. Tačiau šias dainas žmonės vengė dainuoti. Beje, joms jau užrašytoms buvo iškilęs rimtas pavojus, kaip ir žmonėms. Nesaugu buvo jas laikyti ne tik privačiuose butuose, bet ir tautosakos archyve, kuriame kartas nuo karto buvo daroma „revizija“.

Situacija ėmė keistis, prasidėjus Lietuvos Atgimimui, kai žmonės pradėjo atsikratyti baimės. Vėl šios dainos suskambo mūsų Tėvynės miestuose, bažnytkaimiuose, kaimuose. Pasirodo, jos niekada ir nebuvo užmirštos, gyveno žmonių atmintyje, kaip didžiausia brangenybė buvo saugomos storiuose sąsiuvinuose, dažnai kartu su šeiminingais pabuvojusiuose Sibiro platybėse ir vėl laimingai grįžusiuose į Lietuvą.

Viską gerai apsvačiusi apsisprendžiau kaip galima daugiau pokario metu atsiradusių dainų įrašyti į magnetofoną, atiduoti į Tautosakos archyvą. Varėna, Prienai, Molėtai, Pakruojis, Birštonas, Druskininkai, Biržai, Pasvalys... Šeštadosienai, sekmdieniai, „raudodosios“ šventės, komandiruočių vakarai buvo pašvęsti šiam darbui, kuris vis

labiau traukė, kuriam atsidaviau siela ir kūnu, vėlesniam laikui atidėjusi sensacingų laikraščių skaitymą ir antrą planą nustūmusi namų rūpesčius, apleidusi kolektyvinį sodą. Užrašų knygelėje gausėjo adresų. Nelaimės broliai ir sesės, „Sibirus kentėje, lageriuos kalėje“, išsibarstę po visą Lietuvą, nešykštėjo gerų dainininkų rekomendacijų. Per trejus metus užrašiau apie du tūkstančius šių dainų, taip pat stengiausi parašyti pateiktųjų biografijas. Kai kurios jų išsiplėtė į apybraižas, kai kuriose dėl laiko stokos vos spėjau pažymėti svarbiausius gyvenimo įvykius ir datas. Dainavo pavieniai žmonės, grupės, tremtinių ansambliai, kurie man ypač paliko neužmirštamą įspūdį.

Ar teko jums, mieli skaitytojai, girdėti dainuojant tremtinių ansambli? Jeigu taip, be abejo, pastebėjote, kad aplink esančius scenoje sušvyti savotiška aureolė. Ne tik iš melodijos, iš žiauriaus laikotarpio padiktuotų žodžių, bet ir iš, rodos, žmogaus jėgas pranokstančios kančios. Netikėtai išsiskyrimas su tėviške, svetimųjų nuniokojimui paliekamos sodybos, kurios su neapsakoma meile buvo gražinos ir puoselėjamos metai po metų, karta po kartos, be galo sunki, ilga ir varginanti kelionė ir nežinia, pakelėse išalkusiems žvėrimis sudraskyti išmėtant mirusiųjų vaikų, tėvų, senelių, gimdyvių ir kūdikių lavonus, Sibiro šaltis, badas, parazitai, alinantis darbas, prižiūrėtojų keiksmai, patyčios ir vėl nauji kapai ir kryžiai Igarkoje, Novosibirske, Krasnojarske, Jakutske, Ust Ločtime... Visas tai išsakyta tremtinių ir politinių kalinių dainose:

*Paskutinį kartą žengiant trobos slenkstį
— Sudievu tau, troba, nes buvai brangi
Sudievu, kiemelį, po kurį vaikščiojau
Sudievu, varteliai, liekat atkelti.
(Druskininkai)*

*Vagonuos troško mūsų žmonės,
Ausys apkurto nuo keiksmų.
(Alytus)*

*Ten toli, toli net už Uralo,
Kur glūdi amžina naktis,
Kasyklos prakeikto metalo
Lietuviams užmerkia akis
(Veiveriai)*

*Tolimam Novosibirske
Verkė su tavim taiga.
Virsk paukšte, kad parsikristum,
Kelią surastum staiga.
(Varėna)*

*Čia šachtos, takai ir keleliai,
Čia tundra nuo amžių balta.
Nuo šalčio pamėlusios lūpos
Kartoja: „Ar grįšim kada?“
(Birštonas)*

„Kai išseko ašaros, sukepo širdis žiūrint į alkanų vaikų akeles ir ištiestas rankutes prašant duonutės, susibūrę lietuviai pradėjo dainuoti. Dainavome liaudies

(Nukelta į 2 psl.)

Vytautas Landsbergis kalba VIII Mokslo ir kūrybos simpoziumo metu, 1993 m. lapkričio 26 d. Pasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois.
Jono Kuprio nuotrauka

Šiame numeryje:

Išeivija ir Landsbergis • Pokario Lietuva rezistencijos dainose •
Lietuvių opera stato Vytauto Klovos „Pilėnus“ • Parodos Lietuvių
dailės muziejuje, Lemont'e • Eugenijaus Matuzevičiaus eilėraščiai •
Atviras laiškas Kaziui Sajai • Laiškai redakcijai

Pokario Lietuva rezistencijos dainose

(Atkelta iš 1 psl.)

partizanų dainas, kurias išmoko me dar Tėvynėje. Daug dainų sukūrė ir čia. Iš kančios ir tėvynės ilgesio. Mūsų dainų ateidavo pasiklausyti vietiniai gyventojai. Žodžių nesuprasdavo, bet tikriausiai jiems būdavo gražu, nes atidžiai klausydavosi", pasakojo man buvusios tremtinės Natalija Kudarauskienė ir Marytė Babakinienė, dabar gyvenančios Druskininkuose, dainuojančios tremtinių ansamblyje, kadaise viename vagone keliavusios į tą šalį, kur „vysta gėlės, kur skęsta kiekviena malda, kur ašarom permirkęs smėlis, kur verkia motina sena".

Greitai pildėsi vaikystės metais išmoktas dainų repertuaras. Vienos jų paplitę po visą Lietuvą, kitos būdingos tik tam regionui ar net apylinkėi, ypač tos, kuriose apdainuojami autentiški įvykiai, minimi vietovardžiai, žuvusių partizanų pseudonimai. Atsivėrė plati tuometinio gyvenimo panorama.

Tautosakoje pokario laikotarpis užfiksuotas kaip rezistencija okupantams. Pirmiausia krinta į akis Lietuvoje siautėjęs teroras, smurtas, plėšikavimai, nežmoniškas susidorojimas su žmonėmis.

*Lietuva — mano mylimas kraštas,
O aš čia saudomas esu.*
(Druskininkai)

*Brolius surakintus Sibiran išvarė,
Žirgus pabalnotus pasiėmė sau.*
(Pasvalys)

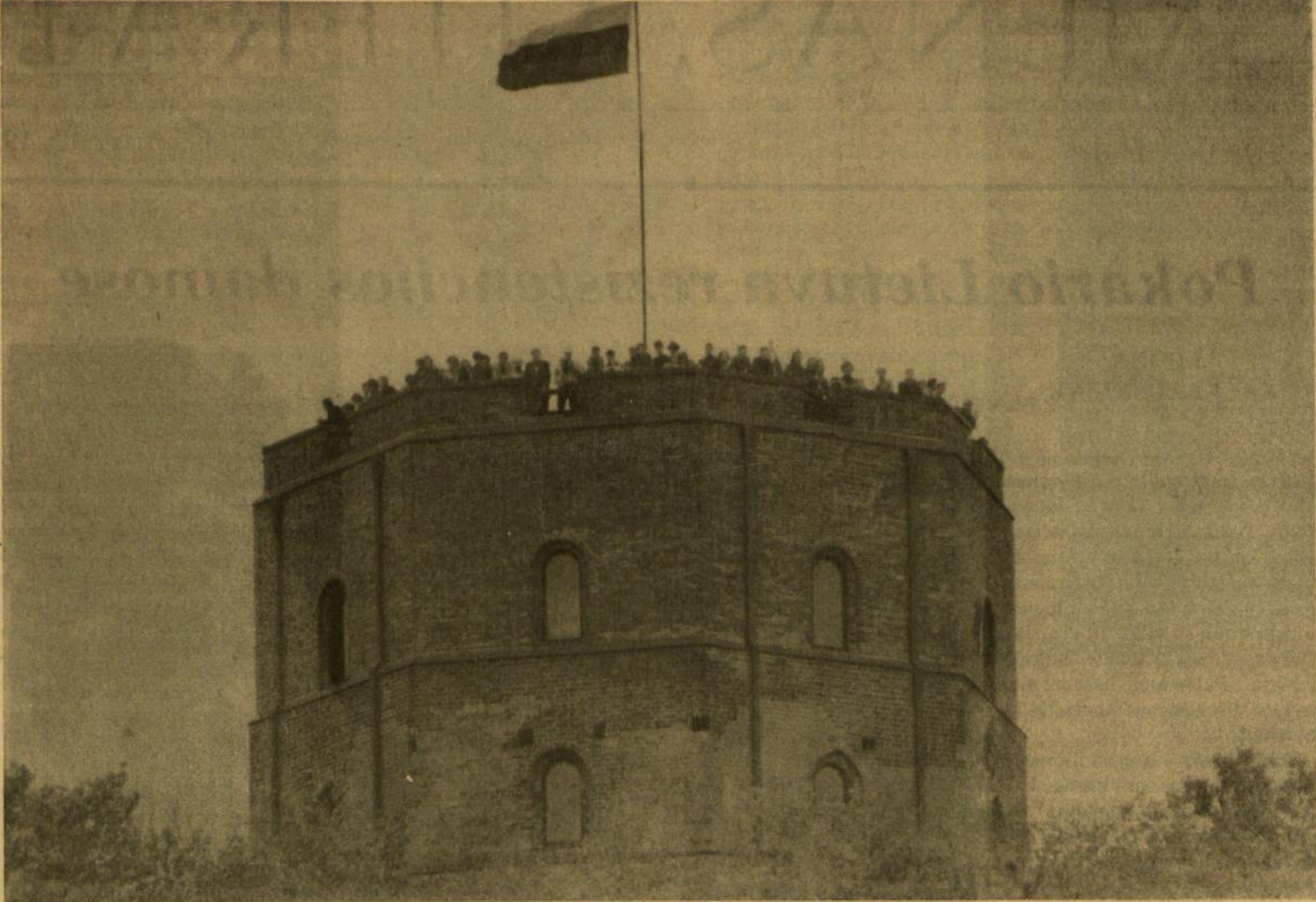
*Enkavediste, ko taip dažnai
Tu mano tėviškę lankai?
Ar ašarota aš tau graži,
Kad mano turtą grobi, veži?*
(Priėnai)

*Broleli! jau rusai nušovė,
Tevėli! Kalėjime kankin'.*
(Biržai)

Padėti, į kurią buvo įstumta Lietuva, apibūdina Varėnoje užrašytas dainos posmas:

*Visa Lietuva atsidūrė kalėjime,
Ir kas ją į laisvę išves?*

Argi galėjo su tokia situacija taikstytis Lietuvos vyrai, išugdy-

Trispalvė, iškelta Gedimino kalno pilies bokšte nuo 1989 metų.

ti tautinio patriotizmo dvasia, kurių daugumai grėsė pavojus padėti galvas okupacinės kariuomenės gretose? Prateję Saulės ir Žalgirio mūšių žūtbūtinės grumtynės su pavergėjais, tik dabar atėjusiais iš Rytų, pakeitę „arklą, knygą, lyra" į šautuvą, jie stojo į nelygias kautynes su okupantais. Už save, savo jaunas žmonas, mažus vaikelius, už Lietuvą.

*Maskvos plėšikai nori
Ilgainiui pavergt mus.
Jūs patys tuoj ugnyje
Nudegsite nagus.*

(Kupiškis)

Tiesa, savęs mažiausiai gaila, kai okupantų trempiama Tėvynė:

*Mums buvo gaila palikti sodžių,
Gimtą bakūžę ir namus.
Bet mes išgirdom Tėvynės balsą,
Josios dejonės ir skausmus*
(Varėna)

*O koks sunkus erškėčių kelias
Mūs partizanų Lietuvos.
O dar sunkesnės tos grandinės
Ant rankų tėviškės brangios.*
(Alytus)

Jie vis tiek ėjo į miškus, jungėsi į būrius, kaip galėdami priešinosi okupantų įvedamai tvarkai, nors puikiai žinojo, koks likimas laukia:

*O kai numes mane ant gatvės,
Bus daugel daugel pajuokos.*
(Varėna)

Dainų posmai pilnai patvirtina, kai kurių autorių pastebėjimus, jog „Lietuvoje rezistencija buvo bendra ir visuotinė, apėmusi visą tautą, visus lūmus ir visas partijas".

Pokario dainose partizanai pabrėžtinai traktuojami kaip savo Tėvynės patriotai, jos žmonių gynėjai:

*Žaliajame kaime užaugo trys
sūnūs,
Trys sūnūs — tvirti ažuolai.
Išėjo į kovą gint mūsų nuo rusų,
Aukojos Tėvynei narsiai.*
(Molėtai)

'Aistis J. Atspara. Šiaurės Atėnai. 1990. VIII.29.

ELTA nuotrauka

*Tau akis ne motina užmerkė,
Tau sesutė vainiko nenupins.
Tau brolelis karsto nepadarė:
Tu — Tėvynės karžygis narsus.*

*Išėjo brolis naktį
Į girią pas draugus.
Išėjo, kad būt laisvas
Mūs tėviškės dangus.*
(Kupiškis)

*Jis krito ant žemės nušautas,
Ir gailiai vaitojo naktis.
— Užtave, Tėvyne brangioji,
Šiandieną užmerkiu akis.*
(Priėnai)

Lygiai toks požiūris į partizanus užsifiksavo mano vaikishkoje sąmonėje.

Nei mūsų, nei aplinkiniuose kaimuose miškiniai (taip mūsų kraštuose buvo vadinami partizanai) nenužudė nė vieno žmogaus, neapiplėšė nė vienos šeimos. Gyventojai juos gerbė už pasipriešinimą tuo metu Lietuvoje prasidėjusiam istrebitelių plėšikavimui baltos dienos viduryje, prievartiniam varymui į „kolchozus" (mūsų kaimo valstiečiai miškiniams buvo dėkingi už bent kiek atitolintą kolektyvizaciją, už tai, kad dar vieno ar dviejų derlių grūdus galėjo susipilti į savo klėtis). Todėl žmonės jiems kiek galėjo padėjo maistu, rūbais, drobės atraizomis tvarsčiams. Kai Pumpėnų miestelyje ant grindinio pasirodė nutėkšti jų išniekinti kūnai, žmonės apėmė siaubas, nes tokio barbariško niekas nebuvo nei regėjęs, nei girdėjęs. Netgi motina ir močiutė, neapsakomai sielvartaujančios dėl neseniai mirusio mano tėvo, o jų — vyro ir sūnaus, ištare mano vaikiškai ausiai siaubingus žodžius: „Laimingas, kad numirė, neteko matyti tokių baisių".

Artimieji, šeimos nariai žuvusiųosius aprauda kaip didvyrius, stoisškai išgyvena netekimo skausmą:

*Mama suklupus pradėjo melstis,
Sesė raudėjo: „Jau nėra",
O tėvas tarė: „Savo atliko.
Jo pareiga buvo šventa".*
(Priėnai)

Beje, nemažai rasime posmų, guodžiančių artimuosius, ypač motinas ir mylimąsias:

*Tau uždrausta pas jį nueiti,
Nušluostyt kraują nuo kaktos
Ir paskutinį kartą priglausti
Prie mylinčios širdies karštos.*

*Nušluostys kraują jiems vėjelis,
Verks upės akmenys šalti,
Dangaus beribė degs žvakelės —
Žvaigždžių veideliai nekalti.*
(Alytus)

*Neverk, mano brangi mergaitė,
Neverk manęs ir nelūdėk.
Tik atsiklaupus prie kapelio
„Sveika Marija" sukalbėk.*
(Varėna)

Tos dainos įkvėpė kovos dvasios, ragino pakeisti kritusius brolius. Sielvartauti dėl žuvusių nebuvo laiko. Štai partizano prie-

sakas, dainos žodžiuose ataidintis iš kapo:

*Jūs, mieli draugai, kovokit,
Vykit plėšikus.
Kada bus laisva Tėvyne
Ir geriau mums bus.*
(Varėna)

Kai kurių dainų autorės yra moterys. Apie tai liudija dainų tekstai ir pateikėjų pasakojimai. Neretai žuvus mylimiesiems, jų atminimui mergaitės kurdavo dainas iš sielvarto, prisiminimų, Tėvynės meilės.

1990-ųjų rudenį Varėnos tremtinių ansamblis dainavo:

*Miela dainele, ramink širdelė,
Nes jau brangūs nelankys.
Užgeso akys pačioj jaunystėj,
Pačiam žydėjimo laike.*
ir t. t.

Baigus dainuoti Marytė Valentukėnaitė-Baublienė pakomentavo: „Šią dainą sukūrė Onutė Karpytė. Ta daina skirta mano broliui Valentukėnui Vincui — Liepai, kilusiam iš Mergežerio kaimo".

Pokario metu atsiradusiose dainose nevyrauja nei keršto, nei neapykantos, kuria vis dar tebeliepsnoja pokario „aktyvistų" širdys ir kurios genami jie griau-na ką tik pastatytus paminklus, kurpia anoniminius laiškėlius, grasina. Tų dainų leitmotyvas — laisvės troškimas Lietuvai ir gyvoji auka už ją, tikėjimas išivadavimu, pasikliovimas Dievo teisingumu. Jos išpranašavo mūsų Tėvynės Atgimimą:

*Ir vėl plazdės miela Trispalvė,
Skambės garbė laisvos tautos.
Ir miškai, kalnai, upės, slėniai
Garbingai laisvę atkartos.*
(Birštonas)

*Kur sudegė sodyba,
Nauja graži žvilgės.
Kur žuvo partizanai,
Bijūnai ten žydės.*

*Ir vėl klestės Tėvyne
Graži, laisva, jauna,
O broli partizanų
Minės graudi daina.*
(Kupiškis)

*Ant kalno Gedimino
Trispalvė plevėsuos,
Skambės gitaros stygos,
Mūs broliai uždainuos.*
(Biržai)

Pilėnų dvasia Lietuvių operoje

JUOZAS KONČIUS

Iki šių dienų dar nėra tiksliai istoriškai nustatyta, kur buvo ta legendarinė Pilėnų tvirtovė, kuri saugojo kraštą nuo besiveržiančių kryžiuočių. Gal stovėjo ji ant stačių Nemuno krantų, Nevėžio santakoje, o gal ant vieno iš tų tolyn į vakarus palei Nemuną išsidėsčiusių piliakalnių. Ateitis kada nors gal atskleis mūsų protėvių supiltų piliakalnių paslap-
tis, kartu ir Pilėnų.

Muzikine forma Pilėnų dvasią atkurs Lietuvių opera šių metų balandžio 17 dieną Čikagoje ir išves į rampas šviesą kompozitoriaus Vytauto Klovos herojinę operą „Pilėnai". Šios operos visuomenė jau seniai nekantraudama laukia.

Norėdami bent trumpai mūsų visuomenę supažindinti su „Pilėnų" opera, užkalbinome Lietuvių operos meno vadovą-dirigentą Alvydą Vasaitį ir paprašėme, kad jis papasakotų mums apie tai, ką girdėsime ir kuo gėrėsime, dalyvaudami „Pilėnų" premjeroje balandžio 17 dieną Morton High School auditorijoje, Cicero, Illinois.

— Pirmiausia, maestro, prašytume Jus bent trumpai supažindinti mūsų operos lankytojus su kompozitoriaus Vytauto Klovos „Pilėnų" opera. Lietuvoje ši opera yra gan populiari ir dažnai statoma, išėjimoje daugumai visuomenės ji dar nėra labai žinoma.

— Atsakydamas į Jūsų klausimą, noriu pabrėžti porą svarbių momentų. Statome „Pilėnus" — tai lietuviška opera, Amerikos premjera, o puoselėti lietuvišką muziką tai viena iš svarbių Čikagos Lietuvių operos užduočių. Šiuo atveju nepaprastai malonu statyti lietuvišką operą, kurios kūrėjas mūsų tarpe, kuris pats aktyviai dalyvauja šios operos įgyvendinime išėjimoje. Operos autorius-kompozitorius Vytautas Klova. Apie jo asmenį, jo kūrybinį indėlį muzikiniame pasaulyje, tikiuos, išgirsime kitom progom įvairių pokalbių rėmuose. Norėčiau tik pažymėti, kad kompozitorius maloniai sutiko suderinti šios operos redakciją taip, kad mūsų sąlygom ji skambėtų jo požiūriu ir mąstysena atitinkanti pirminį sumanymą.

Trumpai apie pačią „Pilėnų" operą. Manau, kad jos turinį iš tikro žino ne vienas būsimasis klausytojas. Pati opera parašyta ir pirmą kartą Lietuvoje pastatyta 1956 metais. Tai keturių veiksmų istorinis veikalas — veiksmas vyksta Gedimino laikais. Kaip rašoma Vandos Daugirdaitės-Sruogienės *Lietuvos istorijoje*: „1336 metais kryžiuočiai įsibrovė į Lietuvos gilumą, apgaulė Pilėnų pilį prie Nemuno. Pilies gynėjų vadas kunigaikštis Margiris, nebegalėdamas atsiginti nuo keleriopai stipresnių vokiečių jėgų ir nieku būdu nenorėdamas pasiduoti, patsai padegė pilį ir drauge su kitais jos gynėjais kar-

Alvydas Vasaitis

žygiškai žuvo jos liepsnose... Pilėnų gynėjai su savo vadu Margiriu sutiko geriau žūti liepsnose, negu tapti savo amžino priešo vergais".

— Lietuviškos operos pastatymas yra susijęs su daugybe techninių klausimų, kaip dekoracijos,

rūbai ir kita butaforija. Kaip seniai šiuos klausimus spresti? Ar turėsite taktininkų? Kas Jums padeda iš Lietuvos?

— Didžiūma techninių klausimų yra sprendžiami Lietuvoje. Juos įgaliojamas tvarkyti atvyksta-

pastatymą režisuoti Lietuvos Operos ir baleto teatro vyriausias režisierius Eligijus Domarkas. Dekoracijos gaminamos Lietuvos operos ir baleto teatre, pagal dailininkės Janinos Malinauskaitės eskizus, specialiai sukurtus operos teatro. O iš Vilniaus atvykstančių svečių aktorių muzikinių paruošimu rūpinasi Lietuvos Operos ir baleto teatro dirigentas maestro Vytautas Viržonis.

— Kokia yra numatyta šios operos solistų sudėtis: kas pasirodys iš vietinių ir kokias roles atliks svečiai solistai iš Lietuvos?

— Pagrindinius vaidmenis šioje operoje dainuoja svečiai solistai. Scenoje girdėsime jau mūsų gerai pažįstamus: Ireną Milkevičiūtę, Arvydą Markauską, Virgilijų Noreiką. Pirmą kartą mūsų scenoje pasirodys mezzosopranas Vitalija Šiškaitė. Pas mus jau viešėjo, bet soliniuose vaidmenyse pirmą karą bus girdimi Arvydas Juozapaitis ir Liudas Norvaiša. O iš vietinių „Pilėnuose" girdėsime Bronių Maciukevičių, Vaclovą Momkų, Julij Savrimą, Vytautą Šimkų.

— Lietuviškų operų lankytojai su malonumu klauso operas, kuriose plačiau pasireiškia choras. O kaip „Pilėnuose", ar daug bus chorinio dainavimo? Kalbant apie chorą, kyla ir kitas klausimas — ar daug choro taktininkų esate numatę kviesti iš Lietuvos?

— „Pilėnuose" yra daug ypač gražių chorinių momentų. Šioje operoje chorui tenka rimtas muzikinis vaidmuo. Mūsų choras

šią operą pirmą kartą dainuoja, tačiau visi gėrisi Vytauto Klovos sukurtu muzikiniu grožiu. Choro užduotis plati ir sunki, tačiau visi atsakingai ruošiasi būsimai premjerai, jau nuo sezono pradžios repetuojant dukart į savaitę. Choro paruošimo darbą lengvina du nuosirdūs taktininkai, tai chormeisteriai Manigirdas Motekaitis ir Ričardas Sokas. Atsakydamas į Jūsų klausimą antrąją dalį — mūsų choro eiles papildys dešimt choro artistų iš Lietuvos.

— Kiekvienoje operoje publika pagauna iš visumos išsiskiriantys muzikiniai perlukai, į kuriuos klausytojai jautriau reaguoja ir labiau ploja. Gal galėtumėte pa-

minėti vieną kitą, kurie „Pilėnuose" neturėtų praeiti nepastebėti.

— Tik vieną kitą perliuką paminėti tikrai sunku, nes visoje operoje taip apstu muzikos, kuri kiekvienam klausytojui patiks. Kiekvienam veiksme ką nors rasime. Paminėsiu kai kuriuos ryškesnius momentus: pirmame veiksmo choro dainuojama svečių daina, daug kartų pas mus koncertuose girdėta Udrio daina, labai sudėtinga Eglės arija, tikrai efektinga Rūtenio arija, trečio veiksmo pilėniečių choras ypač turtingas lietuviškom temom, pagaliau didysis tercetas prieš fi-

(Nukelta į 3 psl.)

Lietuvos Operos Vilniuje išleistų Vytauto Klovos „Pilėnų" plokštelių voko viršelis.

Mūsų dailės ramybė ir nerimas

DANAS LAPKUS

Lietuvių dailės muziejus Lemont, Illinois, užbaigė 1993-ųjų, kviesdamas aplankyti parodas „Odiseja II – École des Arts et Métiers“ ir „4 – Eivaitė, Lukaitė, VisGirda, Žumbakienė“ (tarp kitų). Važiudamas iš Čikagos į Lemont'ą jų apžiūrėti kažkodėl vietoj greitkelio pasirinkau vaiduoklių legendomis papuoštą Archer'į, spaudžiamą gūdaus miško, viliojančio išjungti radijo imtuvą ir svajoti. Ties Hometown'u prisiminiau pernyktę parodą „Odiseja I“. Joje pokarinio Freiburg'o lietuviška dailės mokykla dar kartą atsiškleidė įvairiaspalviu spektru darbų. Pavadinta Odiseja, paroda akcentavo egzilius bruozus dailininkų kūryboje, gražiai parodė, kokius vaisius Amerikoje subrandino lietuviški daigai. Kirsdamas Calumet kanalo tiltą, ėmiau spėlioti, kokią tąsą pernyktės Odisejos sėkmė ras Odisejoje II? Tas „I“ laikė savyje nemažą galimybių: gal bus ekspozuojami jau freiburgiečių vaikų kūrinių, o gal tų lietuvių autorių, kurie nedvejodami įsijungė į „tikrą“ amerikiečių meninį gyvenimą, gal pirmosios bangos imigrantų darbai (nors tai ir nechronologiška)? „Greičiau, greičiau“, – nekantriai spaudžiu „gažą“ pro Ateitininkų namus. Radarą detektorius nespėja kaip reikiant cypelti, o užpakaly jau ūkauja ir blyksti policijos patrulis. Policininkas klausia, ar ne į Pasaulio centrą skubu. „Yes, Officer“, sakau. „Bilieto“ vis neduoda – bara. Paskui šalia mano automobilio numerio apšviečia prožektoriumi baltą blyną su raidėmis LT bei kita Vasario 16 privaloma atributika ir, netikėtai šyptelėjęs, apibendrina: „We both came from the right country. Laimingai“. Štai aukščiausiasis tautiškumo rodiklis! Štai lietuviybės laikymo prasmė!

Labai pakiliai nusiteikęs įeinu į parodos salę. Geri, profesionalūs kūriniai. Bet kur lauktas naujo atradimas? Kur meno jėga? Tik po valandėles susivokiui, kad dauguma darbų ne kartą viešai matyti arba beprasmiškai panašūs į matytuosius. Išskirtines Juozo Mieliulio kompozicijas. Dailininkas tęsia egzistencialistinę kosminę erdvę ir individo santykio temą, priešpastato buitį ir sterilų vakuumą. Ryškios, net kiek „cheminės“ spalvos Mieliulio paveikluose dera į vieningą, apgalvotą koloritą. O pati paroda tik mažesnio mastelio Odisejos I atkartojimas. Gal ir kūriniai tie patys? Susiradęs pernyktį katalogą, dar kartą pasidžiaugiu gražių bendro pobūdžio straipsniu, reprodukcijomis, bet negaliu rasti nė vieno atsakymo į kilusius klausimus. Parodos darbų sąrašo nėra. Nežinau, ar reprodukuoti kūrinių buvo Odisejoje I, ar tik

Bendras parodos „Odiseja II“ vaizdas Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e – priekyje skulptoriaus Juozo Pivoriūno „Porele“, 1963, 13", pluoštinis stiklas. Liudo Šlenio nuotrauka

šiai atspindi dailininkų pasiekimus. Imu naują Odisejos II katalogą – toks pat gražus ir malonus, bet vėlgi – nėra sąrašo. Gaila, kad į parodos ruošą įdėtas darbas ir pinigai nepavirto dokumentiškai vertingu meno istorijos faktu.

„4 – Eivaitė, Lukaitė, VisGirda, Žumbakienė“ pradžiugino dviem tapybos darbais – „Jūratė ir Kastytis“ ir „Eglė žalčių karalienė“. Abu nupiešė Indrė Lukaitė iš Indianos, absoliuti parodos čempionė. Lukaitė pralenkė savo kolegas jau tuom, kad lietuviškoje kultūros erdvėje beveik nebuvo matyta (netikėta, neatsibodusi, paslaptinga ir t.t.). Bet svarbiausia patys paveikslai. Dailininkė pagrindu savo tapybai naudoja senus langus, tepdama dažus ant užpakalinės stiklo pusės. Kiekvienas tapybos pagrindas, ar tai būtų drobė, popierius, metalas, suteikia savo atspalvį paveiklui. Kiekvienas, tik ne stiklas! Todėl Lukaitės kūriniuose matome gryną dažą. Stiklo paviršiuje kiekvienas potėpis ne susilieja su kitais, bet matomas ryškus ir išraiškingas. Lukaitės potėpiams drąsūs, ilgi, galdikiški. Jais dailininkė pasiekia sodrios spalvų gamos. Labai efektinga Lukaitės tapoma nuogo kūno spalva. Konkrečiau jai įvardinti pririnktų visos pastraipos, o trumpai sakytume, „kaip iš pieno plaukusi“. Daug dėmesio dailininkė skiria juodai spalvai, kuria nubrėžti figūrų kontūrai (savotiškas pagarbos ženklas giminei vitražui?) ir tamsinami kiti dažai.

Legendos, patarlės, šiaip posakiai ar zodiako ženklai yra mėgstamos Lukaitės kūrybos temos. T.y. galėtume sakyti, kad dailininkės kūryba literatūriška. Šį, tariamą silpnumą Lukaitė paverčia privalumu. Pavyzdžiui, stiklo paviršiuje išrašiusi tekstą, menininkė vaizdais įkūnija kiekvieno žodžio prasmę, pasiekdama netikėtus literatūros ir vaizduojamojo meno sintezės efektus.

„Jūratės ir Kastyčio“ kompozicija puiki. Jautriai išbalansuota stambaus mastelio formų ir rėmo proporcija, figūrų tarpusavio santykis. Lango rėmas dalina paveikslą į mažesnius stačiakampius, kurių kiekvienas, nors būdamas tik fragmentu, kompozicijos stamantumo ir spalvinio turiningumo deka galėtų būti savarankišku kūriniu. Dailininkės piešinys primityvistinis, petravičiškas. Čia nesvarbi linijinė perspektyva. Paveikslų erdvė sąlygiška ir plokščia. Tad visų pirma Lukaitės tapybinių vertybių skalėje stovi dekoratyvumas. Gal, tiksliau pasakius, dekoratyvumas yra Lukaitės tapybos tikslas.

Vytautas Remeika Jūreivis, 1969 Aliejus, 20" x 50"

Lietuvių operos „Pilėnai“

(Atkelta iš 2 psl.)

nalą ir pats chorinis finalas – sušildantis scena. O čia tik dalis gražiosios muzikos „perliukų“. Manau, kad kiekvienas atsilankęs galės pasirinkti savąjį.

– O pabaigai: kokie būtų Jūsų troškiniai bei pageidavimai, kurios Jūs norėtumėte perduoti ne tik Čikagos lietuviams, bet ir visiems Lietuvių operos bičiuliams plačiojoje Amerikoje?

– Turbūt vienintelis prašymas – visokeriopos paramos. Čikagos Lietuvių operos kolektyvas aštuonis mėnesius intensyviai repetuoja, paskutines kelias savaites prieš spektaklį net ir kasdien, kad „Pilėnų“ opera galėtų išvysti rampos šviesą vienintelį kartą, 1994 m. balandžio 17 d., tai reikalauja daug pasišventimo ir pasiaukojimo iš viso kolektyvo. Choro valdyba, vadovaujama Vaclovo Momkaus, dirba visus metus, intensyviai kaupdama lėšas šiam spektakliui, ieškodama mecenatų. Be jų dosnumo nė vienas spektaklis nei praityje, nei ateityje neįmanomas. Didžiausias mums atpildas būtų tą sekmadienį, kad žvelgiant nuo scenos nebūtų matyti nė vienos tuščios vietos Morton auditorijoje. Tai būtų didžiausia pagarba kompozitoriui Vytautui Klovai, kuris spektaklyje dalyvauja. Tad kviečiu visus nelikti abejingais šiam

suota stambaus mastelio formų ir rėmo proporcija, figūrų tarpusavio santykis. Lango rėmas dalina paveikslą į mažesnius stačiakampius, kurių kiekvienas, nors būdamas tik fragmentu, kompozicijos stamantumo ir spalvinio turiningumo deka galėtų būti savarankišku kūriniu. Dailininkės piešinys primityvistinis, petravičiškas. Čia nesvarbi linijinė perspektyva. Paveikslų erdvė sąlygiška ir plokščia. Tad visų pirma Lukaitės tapybinių vertybių skalėje stovi dekoratyvumas. Gal, tiksliau pasakius, dekoratyvumas yra Lukaitės tapybos tikslas.

Eivaitės didžiulės tapybos drobės, VisGirdos keramininės galvos ir Žumbakienės spalvoti grafikos darbai visada geri. Tačiau pasigėdau kiekvieno atskiro kūrinio dvasios ir unikumo. Lengviau įsivaizduoti ar prisiminti bendrą šių dailininkų kūrybos vaizdą nei atskirą kūrinių. Ši paroda to vaizdo nei pagerino, nei pablogino – viskas savo vietoje.

Taip ir aš, nei apsidžiaugęs, nei nuliūdęs, suku namo. Archer'io lūkesčiai neišsipildė. Bet tai kas? Jie dažniausiai neišsipildo: nei Lemont'e, nei Paryžiuje, nei Vilniuje. Už tai su slaptu nerimu galime nuolat laukti ir tikėtis.

1945 VASARIO 21

Rezistencijos kovų dalyvio
Mamerto Indriliūno atminimui

Kur paskutinė poilsio vieta?
Kur kapas, kryžiaus ženklas?
Paskendę viskas bendroje duobėj,
Po molžemio ir žvyro klodais,
Ten Tatulos krante...

Jis žuvo prie Leliškių apsupty,
Siaurėjančiam naikinimo rate.
Jis krito XX amžiaus vidury
Po Šiaurės Lietuvos dangum –
Kaip simbolis, kaip įkaitas
Tos laisvės ir giesmės,
Kuri dar prisikels...
Kaip simbolis kartos,
Kurį po jo mirties
Dar tardys ir žudys, ir kalins.

Beginklę seserį poeziją
Ir Dostojevskį,
Beginklę savo širdį
Dar bandė jis pridengti delnu
Ir priesaikos žodžiu
Tėvynei Lietuvai...
Mielasis Mamertas,
Poetas, filosofas, humanistas.
Tas mūsų studijų bičiulis –
Mamertėlis.
O Dieve, Dieve!

Dabar –
Jo garbanota ir graži galva
(Kiek pakreipta į šoną)
Šalia kitų –
Ant balto sniego Krinėne,
Prie pat šventoriaus mūro.
Drabužiai suvarpyti kulku.
Ir tamsios kraujo dėmės.
Vasario saulė. Naktį – žvaigždės.
O po kelių dienų jau
(Žmonėms ir Lietuvai pagąsdint)
Bus numesti
Tie kūnai Pabiržėj – miestelio aikštėje.
Ir barbariškės teisės, tyčiosios.
Per mūsų Lietuvą keliaus...

O ten, po Šiaurės Lietuvos dangum,
Jo garbanota ir graži galva
Ant balto sniego.

Vilnius, 1989

LAIŠKAS

Leonardui Žitkevičiui (JAV)

Mielasis Leonardai, Broli ir Bičiuli,
Jau aš seniai
Į Bruklį Tau parašyt norėjau,
Kokia nostalgija, koks ilgesys
Ramybės man neduoda sapnuose
Ir kaip vaidenas kartais sutemoj
Tie Šiaurės Lietuvos
Klajokliai vejai,
Senų eglėnų šnaresys
Ir paupy smagus arklių žvengimas,
Garuojanti prie klėties milžtuvė
Ir vakaro erdvė balsai pasklidę...
Tad sykiu aš kartojau tarsi maldą:

– Dėkojame Lietuvių operos meno vadovui-dirigentui Alvydui Vasaičiui už pokalbį. Tikėkimės, kad „Pilėnų“ skambiomis arijomis bei sceniniais vaizdais balandžio 17 dieną Morton auditorijoje gėrėsis ne vien Čikagos lietuvių visuomenė, bet ir plačiojoje Amerikoje gyvenanti išeivija panūs dalyvauti šiame neeilinia me renginyje. Ten ji pajus dar gyvą išeivijos kultūrinį pulsą, o drauge įprasmins ir tolimesnę mūsų tautinių apraiškų tąsą.

ŠIMTAMETĖ MUZIKOS MOKYKLA

Prieš 110 metų grafas Tyzenhauzas įkūrė Rokiškyje muzikos mokyklą. Rokiškyje muziko kelią pradėjo Juozas Gruodis, Mikas Petrauskas, Juozas Tallat-Kelpša. Mokykla įsikūrusi šio šimtmečio pradžioje grafų statytame mediniame name. Šiuo metu čia mokosi 310 vaikų.

Eugenijus Matuzevičius

Eugenijus Matuzevičius

Dar parkeliaut, pareiti man
Reikėtų į Krinėną,
Į tas molėtas lygumas,
Į tuos laukus,
Į vasaros brandos alsavimą,
Į rudens, žiemos, pavasario peizažą.
Pareit – kaip dar anais laikais –
Nuo Pajiešmenės
geležinkelio stotelės
Dulkėtu vieškelio,
Per senąjį Miežiūnų kaimą
(Kuris dabar išmirt jau baigia)...

Jaučiu, žinau:
Dar būtinai reikėtų man
Pareiti į Krinėną,
Nors gal paaiškint niekam nemokečiau,
Ko neramu, ko skauda sielą,
Ko vis kažkas mane
Tenai vadina, šaukia.

Vilnius, 1990

JAU SPARNO NENUMES

Kazio Inčičiaus atminimui

Nors dar stebuklais ir tikėčiau,
Jau mano gūbės neparskris,
Jau mano paukštės neparlėks.
Vis tiek – ar laukiau, ar nelauksiu
Vis tiek – ar šauksiu, ar nešauksiu,
Jau neparskris,
Jau neparlėks
Ir nenumes man balto sparno.

Ruduo – žiema – pavasaris...
Ruduo – žiema...

Pavasari vėl sužaliuos miškai,
Ir ežerai
Vėl bus žydri.
Aukštaičių aukštoje padangėj
Plasnos baltųjų gulbių pulkas
Ir savo ežerų ieškos...
Tik mano paukštės neparskris,
Tik mano gūbės neparlėks.
Man balto sparno nenumes.

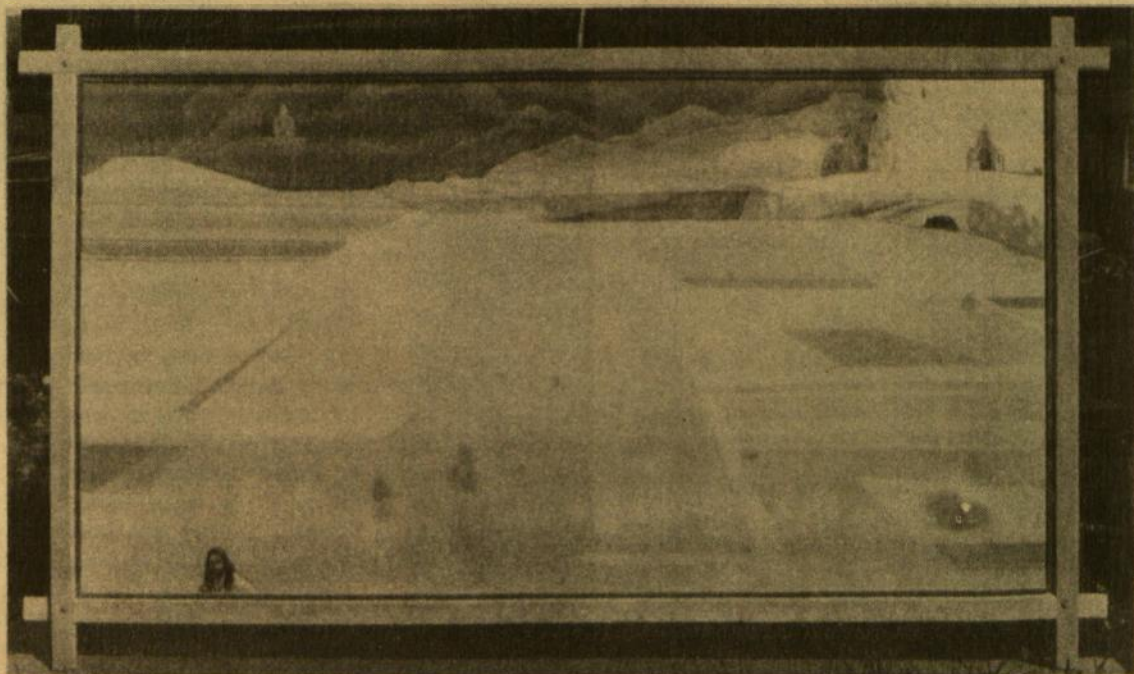

Algirdas Kurauskas

Iš parodos „Odiseja II“.

Mergaitė su amfora, 1964

Lino raizgynas, 15" x 13 1/2"

Juozas Mieliulis

Ekumeninis peizažas
Aliejus ant drobės, 31 1/2" x 59"

Iš parodos Lietuvių dailės muziejuje, Lemont'e, „Odiseja II“.

4 — Eivaitė, Lukaitė, VisGirda, Žumbakienė

JUOZAS MELIULIS

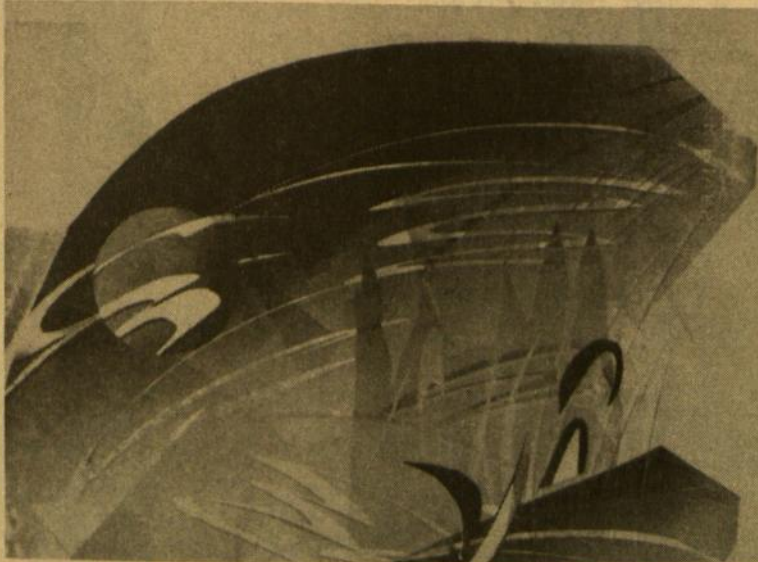
Kaip ir visi žmonės, kritikai yra savo laiko vaikai ir į gyvenimą žiūri per savo laiko akinius. Tie akiniai dažnai yra nuždyti labai intensyvia spalva, kuri neretai užblokuoja vertingus kūrybinius deimantus ir iškelia trumpalaikius blizgučius. Tragiškoji ir kartu komiškoji padėtis dalis yra, kad tų akinių negalima nusiimti, ir visi esame priversti žiūrėti per juos į kultūrinės vertės. Iš to išplaukia išvada, kad kritiko „vertinimas“ visada yra vieno asmens nuomonė laiko perspektyvoje. Istorijos bėgyje, kito laiko akimis žiūrint, viena ar kita nuomonė gali pasirodyti buvusi, bent reliatyviai ir laikinai, teisinga, kol vėl atėjusios mados (stiliaus, laiko dvasios — nesvarbu, kokiais malonybiniais vardais ją bevardintume) akimis žiūrint, ji vėl tampa klaidinga ir net juokinga.

Imant dėmesį, kaip dažnai kritikai kritikuoja kūrinius, į juos net gerai nepasižiūrėję ir jų nesupratę, į jų pasisakymus dažnai negalima žiūrėti net kaip į rimtą nuomonę.

Šiame rašiny pareikštos mintys yra mano asmeniškai nuomonė be jokių pretenzijų į visuotinumą ar neklaidingumą. Tikiuosi, kad skaitytojai apie čia keliamus klausimus patys sėdės anksčiau pagalmu ir prieš čia savų išvadų ir sprendimų. Jei per daug skaitytojų, ir ypačiai dailininkų, sutiktų su mano nuomone, būtų labai nemalonius ir kenksmingas veiksnys mūsų daugiaviečių, pluralistinės kultūros. Mūsų įvairume ir nuomonių skirtumuose yra mūsų stiprybė.

„Keturių“ paroda, kuri buvo atidaryta Lietuvos dailės muziejuje, Lemont'e 1993 m. lapkričio 20 d. ir turėjo tęstis iki gruodžio 19 dienos, buvo pratęsta iki 1994 metų sausio vidurio. Joje dalyvavo keturios — maždaug vienodo ir gana aukšto lygio, jau ir už lietuvių visuomenės ribų žinomos — dailininkės — as. Apie jas ir jų tūto ir kalbės.

Pradedu (be jokios priežasties, nes kur nors reikia pradėti su **Giedre Žumbakienė**. Ji išsiskiria iš kitų puikia kompozicija ir mūsuose retai sutinkamu jautrumu tektonikai. Savotiška prasme ji yra artima Čiurlioniui, bet yra pakankamai savita, ir plagiarizmo jai primesti negalima. Čiurlionio formos nėra labai didelį nuotaikinį ir simbolinį krūvį, ir jo simbolika nustato gana aiškia kryptį, kuria žiūrėtojo vaizduotė turi eiti, ir dažnai jo kūrinius galima gana tiksliai interpretuoti. Žumbakienės simboliai yra daug liberaleresni ir duoda žiūrėtojo fantazijai daug daugiau laisvės. Mėginti sukurti žodinė jos kūrybos interpretaciją, kuri turėtų bet kokios universalios prasmės, būtų tuščias laiko gaisrinimas. Jos kūrinių akivaizdoje interpretacija gali būti tik individuali, ir kiekvienas žiūrėtojas ją ne tik gali, bet ir, sakytina, privalo savaip interpretuoti.

Giedrė Žumbakienė

Solar Depth, 1993

Maišyta technika, „monoprint“, 28" x 24"

Aleksandra Vilija Eivaitė

Mėnuo saulaužė vedė, 1981
Aliejus, 7'10" x 5'8"

Rimas VisGirda

Moteris su kuodu

Aleksandra Vilija Eivaitė. Mano akim žiūrint, jos darbuose kažko trūksta (čia gali tačiau būti kaltas mano pažiūrų ribotumas), bet tytomis pro jos darbus negaliu

praeiti. Ji pati viena proga yra išsireiškusi, kad ji visai nesi-rūpina formų išbalansavimu ar kompozicija. Čia, žinoma, yra jos rizika ir atsakomybė. Kūrybinės laisvės etika man neleidžia jai primesti vienokią ar kitokią estetinę filosofiją. Tačiau nenustebiu, jei vieną dieną ji prieis išvados, kad forminiai įstatymai yra lygiai griežti ir preciziški, kaip ir fiziniai. Galutinė analizė forminiai įstatymai ir yra fiziniai. Kita vertus, dailininkai ne visada praktikuoja, ką jie kalba. Eivaitė turi ir gerai išbalansuotų darbų. Nors išstatytuose darbuose netrūksta organinės visumos ir gero dalių ir visumos santykio, vis dėlto šie dalykai, jos akimis žiūrint, gali būti jau atgyvenę ir nereikalingi. Jos pasisakymas, kad „Yra svarbiau ieškoti interpretacijos, negu vienoje interpretacijoje pasilikti“, yra pagarbos verta nuomonė kitų vertingų nuomonių tarpe.

Rimas VisGirda. Jo darbai palieka neišdildomą įspūdį. Kūrybinė technika klasifikuojama kaip keramika. Kodėl? Atsakymo nėra. Tradicija? Mano akimis žiūrint, tai yra skulptūros, piešinio ir tapybos sintezė. Pavykusi? Sakytina: taip. Gerai valdo formą ir tektoniką. Dėmesio verta ir jo vizualinė inteligencija: labai paprastomis stilizuotomis priemonėmis sugeba išreikšti veido išraišką.

Indrė Lukaitė. Pirmiausia dėmesį atkreipia labai gražūs rėmai. Tapyba ant stiklo nėra naujas dalykas, bet tapybos ant senų langų nesu matęs. Tačiau mano informacijos ribotumas neįrodo, kad niekas prieš ją to nėra daręs.

Ji tapo ir ant rėmų ir tuo būdu išplečia paveikslą: rėmas tampa organine paveikslų dalimi. Tai, žinoma, nesutinka su meno vado-

vėlių ir profesorių mokymu, tačiau, mano nuomone, tai yra pliusas. Bet reprodukcijose rėmai yra nukerpami, ir dėl to jos darbai daugiau nukenčia kaip kiti. Jos darbai turi būti spausdinami su rėmais.

Seni (ir nauji) langai dažniausiai yra standartiniai, ir dėl to jos paveikslų formatai jau yra iš anksto nustatyti. Todėl ji yra priversta forminį turinį priderinti duotam formatui. Turėtų būti atvirkščiai: formatą reikėtų priderinti turiniui. Galbūt dėl to kai kuriuose jos darbuose trūksta erdvės.

Dailininkė skolinasi kai kurias temas iš Čiurlionio. Viena vertus, yra malonu matyti, kad lietuviai dailininkai pradeda giliau suprasti ir įvertinti Čiurlionį. Kita vertus, motyvo kūrėjas (ar išradėjas) nebūtinai turi būti geriausias to motyvo apdirbėjas. Kiek liaudies melodijų ir skolintų motyvų randame pasaulinio masto kompozitorių kūriniuose, kaip, pvz., Čaikovskio „Mozartiadą“, Beethoven'o kūriniuose fortepijonui pagal Mozart'o operų melodijas, arba Brahms'o simfoniniame kūrinyje pagal Haydn'o motyvą. Šiandieninė meno samprata išigalėjus motyvo neliečiamybės principas kūrybine prasme yra savižudiškas, ir ji turėtų būti iš savo galvos pašalinti. Aš manau, daugiau dailininkų-tų turėtų mėginti savo laimę Čiurlionio ir kitų dailininkų motyvų apdirbime.

Apskritai paėmus, Lukaitės kūryba yra aukšto estetiško lygio, idomi, gaivališka ir pulsuojanti gyvenimu. Ji yra tikrai daug žadantis talentas. Ar pažadas bus išpildytas, parodys ateitis.

Neoekspresionistai Amerikoje

Šitaip kvietime vadinama trijų dailininkų paroda vyks nuo šių metų vasario 22 iki kovo 18 dienos Joslyn Fine Arts galerijoje Torrance mieste, Kalifornijoje. Joje dalyvauja vienas žymiausių Pietų Kalifornijos lietuvių dailininkų Jurgis Šapkus, tarp tautinio masto tapytoja vengrė Susan Dobay ir rusas Viačeslav Kalinin.

Jurgis Šapkus, skulptorius ir tapytojas, meną studijavo Vokietijoje, Freiburg'o École des Arts et Métiers ir Muenchen'o Academie der Bildenden Künste; vėliau Čikagos Meno institute.

Susan Dobay po 1956 metais nepavykusio Vengrijos sukilimo

pasitraukė iš Budapešto. Dabar gyvena Kalifornijoje. Jos drobėse, turingose istorija, simboliais, asmeniškai patirtimi, virpa savitas ekspresionistinis potėpis.

Viačeslav Kalinin gimė seniausiame Maskvos rajone. Jo paveikslai sklidinį pasakišką reginį, su pavidalais, tarsi praradusiais laiko ir edvės matmenis; kruopštus detališkumas rodytė rodo ypatingą gyvenimo pojūtį.

Galerija (3320 Center Drive, Torrance, CA) atidaryta nuo 9 iki 5 valandos. Parodos atidarymas — vasario 25 diena, 7-9 v.v.

Pr. V.

Du ilgamečiai draugai — Kazys Saja ir Algirdas Landsbergis Vilniuje, Rašytojų sąjungos klube.

Onos Pajėdaitės nuotrauka

Atviras laiškas Kaziui Sajai

(Nebe) mielas Ka(ka)zy:

Buvom draugai, dalinomės lietuviškais grybais ir kaimietiškais virtiniais, drauge juokėmės ir ašarojom. Bet grybai išsėgimė į šungrybius, graikų filosofų žodžiais — „ta kala“ (kas gražu) pavirto į „ta kaka“.

Mūsų draugystę surijo plėšrios žuvis, tavo priveistos „Barakūdės“. Stebiuosi, jog nustebei, kad tokia daugybė žiūrovų, pamatę „Barakūdės“, nustebo, pasipiktino ir atsiskė juoktis. Kaip mažai pažįsti savo tautiečius, o ypač išėjusius!

Ne tik eiliniai žiūrovai, bet ir išėjusios komediografinės (ir jų žmonos komediografinės) bei komediografas (ir jų vyrai komediografiniai) užčiuopė tavo komedijos Achilo kulnį. Ne tik tai pasiūlyti juoktis iš lietuvių, bet net išdrįsai tvirtinti, jog lietuviams sveika juoktis iš savęs!

Mėgini aiškintis, kad išėjusį papiktinusi tavo „riebūs“ išsireiškimai iš tikrųjų labai liesi, palyginant su tuo, ką mes gir-dime ir matome ekranuose, scenose ir gatvėse. Bet lietuvių, quailietuvių, paskirtis yra plazdėti kitoje dimensijoje ir kvėpuoti kitu oru.

Nepadės ir aiškinimai, kad visos tavo pjesės riebybės išplaukia iš žmogiško kūno netobulybės ir kad tokia jo nabagybė pasireiškia ir klasikinėje komedijoje ir viduramžių religiniuose vaidiniuose. Kadangi lietuvių jau yra pakilę nuo šios žemės į kitas (strato)sferas, jų kūnai tapo visai bereikšmės, prie sielų-erdvėlaivių maskatuojančios priekabėlės, kurias tikrai lietuviškos pjesės paprasčiausiai ignoruoja.

Tverdamas žmogų (ir paskui moterį), Viešpats jau buvo numatęs būsimas tautos ir genetinėje struktūroje ateičiai užkoduodavo tam tikrus tautinius bruožus. Kadangi lietuviams, o ypač jų išėjusios šakai buvo numatyti nepaprasti uždaviniai, jiems buvo įdiegti rimtumas bei orumas.

Šaipymasis, kikenimas, juokas, kvatojimas buvo įdiegti negrams, čigonams, italams ir panašioms nerimtoms būtybėms. Kai lietuvis juokiasi, o ypač iš savęs, jis pamiršta savo nežemiškąją paskirtį.

Rašau tau ne iš aukšto, bet kaip panašus nusidėjėlis, nes ir aš drįsau juoktis iš brolių, sesių, pussesių, etc. lietuvių, bei iš savęs, ir taip išdaviau savo aukštesniąją paskirtį.

Kaip taikliai pastebėjo vengrų filosofas Endre Kakazy, sąsaja tarp individų, vadinama draugyste, nuvysta, kai jie absoliučiai nebesutaria kosminiais klausimais.

Todėl, deja, Kazy, deja, Saja, sudie, neplyšk širdie, sudie, sudie!

Algirdas Landsbergis

Laiškai redakcijai

Sudomino Prano Visvydo *Draugo* kultūrinio priedo „Kertinė paraštė“ 1993 m. gruodžio 24 d. vedamasis „Naujos Kalėdų giesmės belaukiant“. Užtikrinu, daugeliui mūsų, tiek dainininkams, tiek klausytojams tokios giesmės pasirodymas būtų tikrai sveikintinas! Ir konkurso mintis neatmestina! Tačiau, belaukdami tos svajonės igyvendinimo, pasinaudokime mažiau žinomomis, tikrai lietuviškomis kalėdinėmis giesmėmis. Tai J. Švedo „Betliejaus prakartėlė“, „Berneliai, kelkit“; J. Čižausko „Angelai“; Prano Ambrazo „Giesmė Jėzui“; Gaubo „O, Naktie kilni“; Juozo Strolis „Nakties rimtis“; J. Siniaus „Šventa naktis“, kurios žodžiai ir šiaudien mums tikti: „Nurimk, širdie, tamsoj klajojus! / Šventa Naktis tau laimę lemia. / Švaisčiu džiaugsmu nušvis rytojus: / atėjo Viešpats jau į žemę...“. Čia suminėti ir daugelio kitų giesmių gaidomis mieliai pasidalinis su besidominčiais.

Išmeskime iš savo repertuarų visas svetimybės, o labiausiai venkime grubių kirtavimų klaidų, kaip giesmės „Sveikas, Jėzau“ žodžiuose „Linksminkimės ir džiaukimės“ režia kirtis ausi. Manau, net gerbiami dvasininkai pritartų šiai pataisai: „Būkim linksmi ir džiaugsmingi“ — ir kirtčiai vietoj, ir prasmė nepakinta, jei jau būtinai norime šį svetimą skolinį giedoti.

Onė Adomaitienė
Sunny Hills, Florida

— Skoliniai skolininkams ne visada lygūs — giesmė „Sveikas, Jėzau, gimis“ yra tradicinės, viduramžių siekiančios visos Bažnyčios giedotos „Salve Jesu parvule“ lietuviška (taipgi sena) versija. Vienas ir tas pats krikščioniškas tikėjimas reiškė, kad ir jo išraiškomis mieliai dalinosi įvairių kalbų Europos kraštų krikščionys iš kartos į kartą. Beje, ar neslypi neteisingo kirtavimo galimybė ir siūlomose pataisose?

Indrė Lukaitė

„Boba neturėjo rūpesčių, tai nusipirko paršiuką“